

Lidia Nogal-Faber

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Model przeciwdziałania transmisji ubóstwa w kontekście założeń rewitalizacji miasta Gorzowa Wielkopolskiego

Streszczenie

W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jak identyfikowana (rozumiana) jest tożsamość ludzi z dzielnic zdegradowanych objętych programem rewitalizacji. Ponadto opracowanie zawiera: opis działań (zawartych w dokumentach strategicznych) proponowanych przez władze miasta Gorzowa Wielkopolskiego, aby przeciwdziałać zjawisku ubóstwa i ożywić miasto, a także prezentację modelu przeciwdziałania transmisji ubóstwa (opracowanego na potrzeby wniosku o dofinansowanie projektu o charakterze innowacyjnym *Przerwanie procesu dziedziczenia ubóstwa na terenach zdegradowanych* w ramach programu operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020).

Słowa kluczowe: tożsamość, obcość, rewitalizacja społeczna, model przeciwdziałania transmisji ubóstwa

Wprowadzenie

Inspiracją do podjęcia rozważań na temat tożsamości w kontekście wzorów zachowań w przestrzeni i czasie stały się rozmowy z Jerzym Rossą, w ramach cyklicznych spotkań w zakresie kwestii społecznych i analiz rozwiązań zjawiska ubóstwa. Dyskusjom towarzyszyła także próba odpowiedzi na pytanie, kiedy człowiek odkrywa własną tożsamość. Poszukiwania te doprowadziły do stwierdzenia, że aby odkryć własną tożsamość, należy zidentyfikować obcość (kim ja nie jestem?).

Pierwsza myśl prowadzi do tytułowego bohatera powieści Alberta Camusa „Obcy”. Główny bohater Meursault dzieli się z czytelnikiem uczuciem obcości wobec siebie samego i innych. Przykładem obcości jest zachowanie oskarżonego na sali sądowej, gdzie w obliczu kary, ma poczucie, że cała sprawa toczy się poza nim, bez jego udziału:

[...] spojrzalem na sale i nie moglem rozroznic ani jednej twarzy. Początkowo nie zdawałem sobie sprawy, że wszyscy ci ludzie cisnęli się tu, aby mnie obejrzeć [...]. Wytlumaczyłem sobie również dziwaczne uczucie, że jestem tutaj, jak gdyby intruzem, osobą zbędną¹.

W procesie komunikacji posługujemy się antonimami, bowiem stosowanie ich

[...] bardzo często organizuje naszą wypowiedź, a dzieje się tak dlatego, że kontrast i przeciwieństwo to kategorie, które jak żadne inne pomagają w porządkowaniu rzeczywistości, w jej oswojaniu i organizacji, w poszukiwaniu ładu, który ma pomóc każdemu z nas bezpiecznie umiejscowić się w otaczającym świecie².

Mimo że antonimy określają przeciwne bieguny, są także bardzo bliskie znaczeniowo. Wynika to z faktu, iż odnoszą się do tego samego elementu opisywanej rzeczywistości (np. wysoki i niski, za i przeciw)³.

W monografii „Socjologia” niemieckiego badacza Georga Simmla⁴ odnajdziemy metaforę obcości – wędrowanie. „Obcy” nie istnieje jako byt obiektywny (jest kimś skonstruowanym symbolicznie), ludzie konstruują go przy pomocy języka, aktu symbolicznego nazywania. Simmel przedstawia pozytywny aspekt zjawiska obcości, nie traktując go jako patologii:

[...] Obcość jest stosunkiem na wskroś pozytywnym, szczególną formą wzajemnego oddziaływania. Mieszkańcy Syriusza nie są dla nas właściwie obcy – a przynajmniej nie w uwzględnianym tu socjologicznym znaczeniu tego słowa – ale po prostu dla nas nie istnieją, stoją poza opozycją „bliski – daleki”⁵.

Pojawia się pytanie, kim jest obcy?

Obcy jest więc człowiekiem nadliczbowym, dla którego nie ma miejsca ani wśród innych ludzi, w symbolicznej przestrzeni interakcji, ani w realnej przestrzeni gospodarki. [...] Obcy dostaje się do społeczności dzięki swojej użyteczności – akceptacja obcości jest więc instrumentalna⁶.

¹ A. Camus, *Obcy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1985, s. 54.

² A. Dąbrówka, E. Geller, *Słownik antonimów 64 000 znaczeń przeciwstawnych i uzupełniających języka polskiego*, wstęp A. Markowski, Świat Książki, Warszawa 1998, s. 7.

³ Ibidem.

⁴ G. Simmel, *Socjologia*, przeł. M. Łukaszewicz, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2005.

⁵ Ibidem, s. 300.

⁶ M. Bucholc, *Dehumanizujący wymiar obcości i jej etyczna niezbędność. Na marginesie Obcego Georga Simmla*, „Etyka” 2010, t. 43, s. 68.

Przykład dehumanizacji obcego zawiera obraz *science fiction* z 2009 r. „Dystrykt 9” w reżyserii Neilla Blomkampa. W filmie znajdziemy odpowiedź na pytanie, kiedy człowiek może przekroczyć, obnażyć i zmienić postawę wobec „obcych”. Głównemu bohaterowi udaje się to dopiero w sytuacji ekstremalnej, kiedy przestaje funkcjonować w grupie ludzkiej „my – dobrzy”, a sam doświadcza, w jaki sposób traktowani są obcy, stając się członkiem grupy „oni – źli”.

Co dzieje się, kiedy jednostka nie spełnia stawianych wobec niej oczekiwań (zostaje naznaczona piętnem, „uznana za obcą”)? Odpowiedzi na to pytanie udziela Erving Goffman, tworząc kategorię *piętna*. Goffman uważa, że każde społeczeństwo ustala własne sposoby podziału ludzi, a przedstawiciele ustanowionej kategorii posiadają typowe i naturalne atrybuty. Spotkanie „z obcym” może ujawnić, że posiada on atrybut, który różni go od członków przypisanej mu kategorii, co w konsekwencji czyni go osobą mniej pożądaną. Może także okazać się, iż to atrybut (o charakterze „piętna”), powodujący, że w odbiorze innych – „obcy” zostanie „uznany za osobę z gruntu złą, niebezpieczną lub słabą”⁷. Należy jednak pamiętać, że nie każdy atrybut ma charakter dyskredytujący, istotny jest język relacji, nie zaś atrybutów. „[...] Atrybut, który piętnuje jednego posiadacza, może potwierdzać zwyczajność innego, a zatem sam w sobie nie jest ani zaszczytny, ani dyskredytujący”⁸.

Współpraca (maj-czerwiec 2016 r.) z biurem konsultacji społecznych i rewitalizacji Urzędu Miasta Gorzowa w zakresie opracowania wniosku o dofinansowanie projektu o charakterze innowacyjnym – *Przerwanie procesu dziedziczenia ubóstwa na terenach zdegradowanych* w ramach programu operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (Power 4.1)⁹ stała się źródłem rozważań na temat tożsamości mieszkańców z dzielnic objętych procesem rewitalizacji.

Artykuł ma charakter deskryptywny, jest próbą odpowiedzi na pytanie, jak identyfikowana (rozumiana) jest tożsamość ludzi z dzielnic zdegradowanych objętych programem rewitalizacji, jakie działania proponują władze Gorzowa Wielkopolskiego, aby przeciwdziałać zjawisku ubóstwa i ożywić miasto, a także prezentacją modelu przeciwdziałania transmisji ubóstwa opracowanego dla potrzeb ww. projektu.

⁷ E. Goffman, *Piętno. Rozważania o tożsamości zranionej*, przekł. A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 31-32.

⁸ Ibidem, s. 33.

⁹ Serwis programu Wiedza Edukacja Rozwój (opis wymogów złożonego wniosku), <https://www.power.gov.pl/nabory/41-innowacje-spoleczne-8/> [dostęp: 22.06.2016].

Założenia koncepcji modelu przeciwdziałania transmisji ubóstwa zaproponowane przez „miasto” Gorzów Wielkopolski

W koncepcji zaprojektowanej przez miasto Gorzów Wielkopolski zaproponowano objęcie programem przeciwdziałania transmisji ubóstwa m.in. terenu Nowego Miasta. Wybór tego obszaru uzasadniono koncentracją na tym obszarze problemów społecznych, w tym szczególnie obecnością zagrożenia ubóstwem. W Gminnym Programie Rewitalizacji Gorzów 2025+ (projekt)¹⁰, w projekcie Polityki Społecznej Gorzowa Wielkopolskiego 2023+¹¹ oraz Diagnozie służącej wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji¹² za kryterium diagnostyczne ubóstwa przyjęto natężenie korzystania z zasiłków pomocy społecznej uwarunkowanych kryterium dochodowym¹³. Na podstawie danych i wniosków zawartych w tych dokumentach, trudno uzasadnić tezę o międzypokoleniowym dziedziczeniu ubóstwa – pokazują one raczej wynik finalny, a postawiona teza wymaga dalszej wnikliwej analizy.

Aby przeciwdziałać zjawisku transmisji ubóstwa, przyjęto następujące etapy działania: 1) opracowanie i przeprowadzanie diagnozy obszaru koncentracji problemów społecznych i na tej bazie stworzenie modelu przeciwdziałania dziedziczenia ubóstwa; 2) opracowanie modelu, w 2 mieszkaniach (na terenie Nowego Miasta) powołanie mikrocentrów zmiany społecznej, w których pracę środowiskową mieli prowadzić brokerzy, animatorzy społeczni oraz koordynator animacji; 3) testowanie modelu; 4) zastosowanie modelu w lokalnej polityce społecznej.

Takie rozwiązanie ma swoje źródło w historii pomocy człowiekowi – idei (*settlement*), która zrodziła się wśród profesorów Oxfordu (John Ruskin, Arnold Toynbee), a po raz pierwszy została w praktyczny sposób zrealizowana przez wikarego Samuela Barnetta w 1885 r. we wschodniej dzielnicy Londynu¹⁴. Domy osiedleńcze były reakcją na ograniczenie działalności filantropijnej (w drugiej połowie XIX w.) i pozostawienie (samym sobie) licznej grupy ubogich w gettach. Innowacyjność tego rozwiązania polegała na łączeniu funkcji filantropijnej

¹⁰ Gminny Program Rewitalizacji Gorzów 2025+ (projekt do konsultacji społecznych i opiniowania), http://www.gorzow.pl/system/obj/2781_Gminny_Program_Rewitalizacji.compressed.pdf, s. 17-19 [dostęp: 9.04.2017].

¹¹ Polityka społeczna Gorzowa Wielkopolskiego 2023+ (projekt do konsultacji społecznych), http://www.gorzow.pl/system/obj/1923_Polityka_Spoleczna_Gorzowa_Wielkopolskiego_2023.pdf, s. 24-34 [dostęp: 9.04.2017].

¹² Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, http://bip.wrota.lubuskie.pl/umgorzow/system/obj/7620_DIAGNOZA.pdf, s. 15-23 [dostęp: 9.04.2017].

¹³ W wymienionych dokumentach ubóstwo zdefiniowano jako stan doznawania przez kogoś głębokiego niedostatku (dochody na członka rodziny niższe niż 60% mediany w Polsce) lub głębokiej deprivacji materialnej (brak środków na wydatki związane z realizacją podstawowych, uzasadnionych potrzeb).

¹⁴ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1980, s. 182.

z nową koncepcją obowiązku publicznego i wzajemnych powinności członków społeczności¹⁵.

Settlement (większy budynek), który posiadał, zarówno osobne pomieszczenia, jak i wspólne, stał się miejscem osiedlenia (na rok, dwa lub trzy): naukowców, artystów, polityków, duchownych, dziennikarzy, prawników, lekarzy, działaczy społecznych. Mieszkało w nim około 20 osób.

Istotną cechą rozwiązania XIX-wiecznego było stworzenie terenu do wzajemnego poznania, uczenia się zjawisk społecznych, występujących wśród warstw najniżej usytuowanych na drabinie społecznej. Ludzie „niosący pomoc” mieli możliwość doświadczenia, poznania, odczucia życia ubogich, uczestniczyli w rytuałach codzienności. Z kolei ludzie z ulic otaczających settlement, byli biorcami pomocy i porad od wykształconych sąsiadów¹⁶. Settlementy były odpowiedzią na problemy, jakie niesie ze sobą dezintegracja społeczna, zanik więzi międzyludzkich będący konsekwencją industrializacji i urbanizacji¹⁷.

O skuteczności tego rozwiązania świadczy to, iż liczba settlementów systematycznie rosła. W 1911 r. w Anglii znajdowały się 42 tego typu miejsca osiedlenia, model londyński stał się także wzorem dla tego typu działań w innych krajach: w Stanach Zjednoczonych (settlement w Chicago, za który Jane Adams otrzymała pokojową Nagrodę Nobla), w Rosji (settlement założony w 1906 r. przez Stanisława Szackiego)¹⁸.

W nawiązaniu do londyńskiego modelu istotna wydaje się krótka informacja o znaczącej roli na ziemiach Polski instytucji – ukierunkowanej na pomoc w rozwoju jednostek, grup oraz środowisk – domu społecznym, którego historia sięga XVIII w. Charakterystyczne wyznaczniki tego modelu to: 1) ośrodek życia społecznego i kulturalnego (w miejscowości, dzielnicy, osiedlu); 2) ośrodek rekreacji, wypoczynku w dni powszednie i świąteczne; 3) siedziba organizacji społecznych, kulturalnych, opiekuńczych, które nie posiadały wyodrębnionych lokali. Tradycja domów społecznych łączy się z domem ludowym zbudowanym przez Pawła Brzostowskiego w 1767 oraz domem społecznym zainicjowanym przez Stanisława Staszica w 1816 r. w fundacji Towarzystwa Rolniczego¹⁹.

¹⁵ E. Leś, *Działalność dobroczynna w Europie i Ameryce. Tradycje i współczesność*, Warszawa, Fundusz Współpracy, Centrum Informacji dla Organizacji Pozarządowych BORDO 1999, http://osektorze.ngo.pl/files/osektorze.ngo.pl/public/pdf/Broszura_Ewa_Les/Les_2.pdf, s. 11 [dostęp: 23.03.2017].

¹⁶ A. Kamiński, op. cit., s. 183.

¹⁷ E. Ozga E., *Pomoc drugiemu człowiekowi: od pomocy wzajemnej do pomocniczości*, [w:] *Podmiotowość w edukacji wobec odmienności kulturowych oraz społecznych różnicowań*, red. N. Starik, A. Zduniak, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2012, s. 469.

¹⁸ A. Kamiński, op. cit., s. 182.

¹⁹ A. Kamiński, op. cit., s. 188-189.

Z punktu widzenia rozumienia tożsamości jako praktyki życia codziennego, założenie tworzenia mikrocentrów społecznych jako m.in. źródła poznania tożsamości ubogich w dzielnicach zdegradowanych objętych rewitalizacją, należy uznać za cenne rozwiązanie.

Próba analizy zagadnienia tożsamości w kontekście rewitalizacji miasta Gorzowa Wielkopolskiego

Trudność pojawia się w momencie, kiedy próbujemy zrozumieć, czym jest tożsamość dla autorów dokumentów strategicznych w zakresie polityki społecznej i rewitalizacji miasta.

Nie odnajdziemy w nich zdefiniowanego pojęcia tożsamości (ani założeń działań ukierunkowanych na poznanie tożsamości mieszkańców z dzielnic objętych rewitalizacją), mimo że, wśród kluczowych – pięć zdiagnozowanych problemów i wyznaczonych pięć pól strategicznych – budowanie gorzowskiego poczucia tożsamości i dumy znajduje się na pierwszym miejscu²⁰.

Nadrzędny problem, który dotyczy gorzowskiej tożsamości zdefiniowano następująco: „mamy jako miasto niepotrzebne kompleksy”, a w ramach pola strategicznego „odzyskać wiarę w Gorzów” wyznaczono (usytuowano) trzy cele: budowanie gorzowskiego poczucia tożsamości i dumy, wzmacnianie kapitału społecznego młodych gorzowian oraz Gorzów jako miasto dobrej pracy.

Wymienione powyżej cele mają być realizowane poprzez wdrażanie trzech programów. Budowanie gorzowskiego poczucia tożsamości i dumy ma dokonać się za pomocą programu, którego celem jest promowanie w obszarze edukacji wątków lokalnej tożsamości miasta, które wg autorów strategii stanowią podstawę dumy mieszkańców Gorzowa. Działanie to ma mieć formę wieloletniej kampanii edukacyjnej skierowanej do młodzieży, która wskaże wielowątkową i wielokulturową tożsamość historyczną i współczesną.

Kolejny program, w którym pojawia się zagadnienie tożsamości Gorzowa, to *Nasz Gorzów*, który ma mieć formę kampanii animacyjno-kulturalnej, opartej

²⁰ Kluczowe problemy oraz odpowiadające im pola strategiczne, zawarte w projekcie „Polityka społeczna Gorzowa Wielkopolskiego 2023+ (projekt do konsultacji społecznych)”, s. 117.

Mamy jako miasto niepotrzebne kompleksy	Pole strategiczne A: odzyskać wiarę w Gorzów
Musimy zasadniczo poprawić system opieki	Pole strategiczne B: wesprzeć rodzinę, poprawić opiekę
Centrum miasta jest zdegradowane społecznie	Pole strategiczne C: ożywić centrum – serce Gorzowa
Zaniedbaliśmy nasze zdrowie w wielu aspektach	Pole strategiczne D: odzyskać zdrowie mieszkańców
Organizacja naszej własnej pracy nie jest optymalna	Pole strategiczne E: zorganizować się na miarę XXI wieku

o „model żywego uczestnictwa” w kulturze, angażującej mieszkańców w dialog o dziedzictwie i tożsamości miasta.

Analiza zdefiniowanych problemów i celów strategicznych (na tym etapie przygotowania dokumentu) zawartych w projekcie Strategia Polityki Społecznej Miasta Gorzowa Wielkopolskiego 2023+, jest utrudniona ze względu na fakt braku wskaźników założonych celów, a także niemierzalność zdefiniowanych problemów i celów. Zapewne po przyjęciu dokumentu docelowego (i jego uzupełnieniu) powstanie kolejna próba opisu i analizy zatwierdzonych zmian.

Jedna z kluczowych dla bieżących rozważań kwestii – przeciwdziałanie transmisji ubóstwa – została przedstawiona w programie *Dobry początek*. Cel „przełamywanie zjawiska ubóstwa”²¹ ma zostać osiągnięty poprzez wzmocnienie kapitału społecznego – dzieci i młodzieży ze środowisk, w których jego poziom jest niski²² (w programie będzie uwzględniony komponent angażujący rodziców). Program ma być poprzedzony pilotażem, a zdobyte doświadczenie ma być wykorzystane w dwóch trzyletnich edycjach (2018-2020, 2021-2023). Zaplanowane działania mają służyć budowaniu współpracy i sieci kontaktów poza środowiskiem codziennego funkcjonowania w celu zdobywania nowych doświadczeń (nabywanie nowych kompetencji społecznych) pozwalających na funkcjonowanie w nowych grupach, a co za tym idzie (umacnianie) wiary w siebie i poczucia własnego potencjału sprawczego²³.

Cenne²⁴ są propozycje aktywizowania substancji społecznej i gospodarczej obszarów zdegradowanych zainicjowane przez lokalne ruchy miejskie oraz opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji Gorzów 2025+. Całkowita powierzchnia

²¹ „Polityka społeczna Gorzowa Wielkopolskiego 2023+ (projekt do konsultacji społecznych)”, s. 121.

²² Brak danych na temat badań i analizy poziomu kapitału społecznego wśród dzieci i młodzieży ze środowisk objętych rewitalizacją uniemożliwia zajęcie stanowiska wobec proponowanego rozwiązania. *W Diagnozie służącej wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji*, czytamy, że w analizie wzięto pod uwagę pośrednie miary kapitału społecznego: „[...] aktywność w procedurach demokratycznych, zarówno w zakresie demokracji przedstawicielskiej (której miarą może być frekwencja w wyborach), jak i demokracji bezpośredniej, której miarą może być uczestnictwo w lokalnych procedurach partycypacyjnych, np. w budżecie obywatelskim”, s. 33.

²³ „Polityka społeczna Gorzowa Wielkopolskiego 2023+ (projekt do konsultacji społecznych)”, s. 121. Brak danych na temat badań poziomu kompetencji społecznych oraz wskaźników realizacji celów, uniemożliwia analizę opisanego programu.

²⁴ Użycie stwierdzenia, że projektowane działania podejmowane w zakresie rewitalizacji (w tym zmiany w obszarze przestrzeni publicznej) są cenne, oparte jest na opisie badań zawartych w książce E.T. Halla, *Ukryty wymiar*, PIW, Warszawa 1978, s. 242. „[...] [N]iemal wszystko to, czym człowiek jest i co robi, wiąże się z doświadczeniem przestrzeni. Zmysł przestrzenny ludzi stanowi syntezę wielu różnych wejść sensorycznych: wrażeń wzrokowych, słuchowych, kinestetycznych, zapachowych i ciepłych [...]. Z badań nad kulturą dowiadujemy się, że struktura świata percepcyjnego jest funkcją nie tylko kultury, lecz również więzi społecznych, aktywności i emocji. Ludzie pochodzący z różnych kultur często więc źle interpretują zachowanie innych, ich wzajemne związki, ich posunięcia i emocje. Prowadzi to do wrażeń obcości w kontaktach i do wypaczonych sposobów porozumiewania się”.

wyznaczonego obszaru rewitalizacji wynosi 434,55 ha (co stanowi 5,06% całkowitej powierzchni Gorzowa Wielkopolskiego), a zamieszkuje go 27 341 osób, co stanowi 23,32% całej populacji mieszkańców miasta)²⁵. Rozwiązania (i ich wdrażanie) zaproponowane w programie rewitalizacji staną się przedmiotem kolejnych rozważań.

Opis modelu przeciwdziałania transmisji ubóstwa – opracowanego przez Jerzego Rosę

Poszukiwania odpowiedzi na pytanie: jak zachować prawo do wyboru tożsamości²⁶ mieszkańców dzielnic zdegradowanych objętych procesem rewitalizacji, a jednocześnie podjąć działania mające na celu przerwanie procesu dziedziczenia ubóstwa? oparto na opisie założeń zarysu modelu opracowanego (dla potrzeb wniosku *Przerwanie procesu dziedziczenia ubóstwa na terenach zdegradowanych* w ramach programu operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020) przez Jerzego Rosę.

²⁵ Poniżej objaśnienia pojęć zawartych w tekście *Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji*, s. 13:

„**Obszar zdegradowany** to wyznaczony uchwałą rady gminy obszar znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym, w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk:

- 1) gospodarczych – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw lub
- 2) środowiskowych – w szczególności przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska, lub
- 3) przestrzenno-funkcjonalnych – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych, lub
- 4) technicznych – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

Obszar rewitalizacji – wyznaczony uchwałą rady gminy obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju gminy, przygotowywana lub prowadzona jest rewitalizacja.

Rewitalizacja to proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie Miejskiego Programu Rewitalizacji”.

²⁶ Zmarły w styczniu 2017 r. Zygmunt Bauman w książce *Tożsamość rozmowy z Benedetto Vecchim*, Gdańsk 2007, s. 16 pisze, że „[...] Tożsamości unoszą się w powietrzu – niektóre można sobie wybrać, inne zaś są rozdmuchane i wypromowane przez otoczenie. Należy nieustannie czuć, by tych pierwszych bronić przed drugimi ze względu na duże ryzyko niezrozumienia. Rezultat negocjacji zawsze więc leży na szali. [...] Można nawet zacząć się czuć wszędzie jak w domu, *chez soi*; trzeba jednak zaakceptować cenę – tak naprawdę nigdy i nigdzie nie będziemy już u siebie”.

U podstaw modelu znajdują się następujące założenia: mieszkańcy dzielnicy zdegradowanej podlegają procesom błędnej adaptacji do kontekstów i ról społecznych, jakie w ich sytuacji, po okresie deprywacji potrzeb, okazały się skutecznymi strategiami realizacji tych potrzeb. Jest to w ich sytuacji życiowej zbiór skutecznych, codziennych strategii zaspokojenia potrzeb. Obejmuje on, zarówno legalne, jak i patologiczne sposoby zaspokojenia potrzeb. W sytuacji życiowej tych osób nie ma skutecznej, odmiennej alternatywy dla dotychczasowego życia lub nie potrafią jej dostrzec. Próby zmiany tego stanu rzeczy muszą z jednej strony odwoływać się do tych samych perspektyw i traktować je poważnie jako „zasoby” osób uznanych za wykluczone i zmarginalizowane. Z drugiej strony, interwencja społeczna musi koniecznie prowadzić do zmiany struktury szans na ich odmienną postać, a zatem zakłada wzrost dynamiki przekształceń relacji społecznych w lokalnej społeczności. Osoby wykluczone i zmarginalizowane posiadają szereg pozytywnych cech. Tkwią one w ich osobowości, sieciach naturalnego oparcia społecznego oraz emocjonalnych więziach społecznych. Praca grupowa ma zatem zmierzać do odpowiedzi na trzy pytania.

- Jakie pozytywne strony istnieją w sytuacji życiowej, osobowości, sieciach społecznych osoby, których ona nie potrafi dostrzec lub/i dostrzega, lecz nie widzi szans na ich wykorzystanie?
- Komu te zasoby mogą być potrzebne (osoby, grupy, układy społeczne)?
- Jakie są bariery wykorzystania tych zasobów (osobowościowe, materialne, społeczne, kulturowe, kompetencyjne, polityczne itp.)?

Model proponuje poszukiwanie odpowiedzi na powyższe pytania oraz uzyskiwanie pomocy w trzech układach: pracy grupowej; systemie rozwijania lokalnej wspólnoty na bazie pomocy sąsiedzkiej, a zatem i struktury możliwych szans na drodze dynamizowania zmian społecznych relacji przekraczających podziały warstwowe; układzie relacji wertykalnych, gdzie uznanie autorytetów owocować ma wzrostem odpowiedzialności tych ostatnich za rozwój jakości relacji społecznych w dzielnicy zdegradowanej.

Model nie zakłada mało realistycznego scenariusza, że jego odbiorcy z dnia na dzień staną się osobami zatrudnionymi. Nie posiadają oni bowiem często podstawowych przesłanek psychofizycznych do kultywowania stałego zatrudnienia. Model służyć ma raczej kształceniu potencjalnych klientów dla Urzędu Pracy oraz Centrum Integracji Społecznej. Zawarte jest w nim jednak domyślne założenie, że przezwyciężanie izolacji społecznej pomiędzy warstwami mieszkańców prowadzić może do rozwoju bogactwa tych relacji, a co za tym idzie do rozwoju struktury szans życiowych.

Etapy realizacji omawianego modelu (na podstawie pogłębionej diagnozy terytorium) obejmują poniżej wyliczone zadania.

1. Ukonstytuowanie Społecznej Rady Osiedla oraz inicjowanie procesu aktywizacji środowiska społecznego.

Po identyfikacji autorytetów osoby te zostaną poproszone o uczestnictwo w Społecznej Radzie Dzielnicy. Przewiduje się niezbędne działania w perspektywie *public relations* (wyjaśnianie działań i ich propagowanie w miejscowych mass mediach, podkreślające honorowy wysoki status uczestnictwa w takiej radzie oraz akceptację takiego wyboru ze strony obywateli zamieszkałych w zdegradowanej dzielnicy). Działanie zakłada informowanie obywateli poprzez plakaty, audycje radiowe i wywiady z członkami komitetu zarządzającego. Ponadto, grupy fokusowe organizowane w ramach badania nr 2 winny dawać okazję do upowszechnienia informacji w sieciach społecznych o społecznych celach programu.

2. Instytucjonalizacja domu społecznego na terenie zdegradowanej dzielnicy. Remont dwóch mieszkań w dzielnicy. Ustanowienie regulaminu domu z uwzględnieniem współczynnika humanistycznego w postaci wartości i norm osób zamieszkałych w dzielnicy.
3. Ukonstytuowanie biura pomocy sąsiedzkiej na terenie domu społecznego. Biuro gromadziłoby informacje o potrzebach w zakresie pomocy sąsiedzkiej. Członkowie grup spotkaniowych w domu społecznym byłiby kierowani do odpowiednich sąsiedzkich układów w celach płatnej i bezpłatnej pomocy. Pomoc wymagająca dużego wysiłku oraz fachowa powinna być płatna. Zatrudnienie obsługi biura.
4. Zatrudnienie 4 osób prowadzących pracę grupową na terenie domu społecznego.
Osoby powinny mieć praktykę w prowadzeniu grup.
5. Rekrutacja uczestników pracy grupowej. Rekrutacja do grup byłaby prowadzona przez pracowników socjalnych na podstawie kontraktów indywidualnych.
6. Ewaluacja formatywna i monitorowanie realizacji zadań. Zatrudnienie ewaluatora. Tworzenie sieci informacyjnej pomiędzy realizatorami projektu i komitetem zarządzającym do informowania o bieżących problemach.

Model koncentruje się na zagadnieniach prewencji i rehabilitacji oraz na inicjowaniu zmiany społecznej w układzie struktury społecznej zdegradowanej dzielnicy. Angażuje w proces udzielania pomocy środowisko lokalne, integruje gminną pomoc instytucjonalną z systemem samopomocy obywatelskiej.

Zarys modelu jest strukturalnie w pewnych elementach podobny do programu „Praca w posagu” (PIW EQUAL)²⁷. I tutaj, tak jak w przypadku „Pracy w posagu”, mamy do czynienia z radą społeczną oraz układem grup społecznych (grupy spotkaniowe). Model powyższy nie podziela jednak optymizmu „Pracy w posagu”, co do możliwości zatrudnienia osób wykluczonych i zmarginalizowanych. Koncentruje się na ich pierwotnym upodmiotowieniu poprzez stworzenie warunków do wzrostu dynamiki ich indywidualnych biografii oraz rozwoju umiejętności społecznych. Model kładzie również większy nacisk na sposób wyodrębniania rady społecznej (działania *public relations*; grupy fokusowe; identyfikacja autorytetów na drodze analizy sieci) oraz na ukonstytuowanie się grup spotkaniowych. Warto również zwrócić uwagę na inny element modelu, jakim jest dom społeczny z jego wewnętrznym regulaminem opartym o normy i wartości związane z wzajemnym szacunkiem, tolerancją, co stwarza w nim przestrzeń do rozwoju, powinien stać się miejscem, z którym członkowie grup spotkaniowych się utożsamiają. Model nie chce zatem do pewnego stopnia zastępować już istniejących instytucji (Centrum Integracji Społecznej czy urzędu pracy i klubu pracy), ale uzupełnia lukę w systemie przez skoncentrowanie się na budowaniu podstawowych umiejętności społecznych oraz pozytywnych społecznych relacji jako przesłanek do powstania struktury szans w życiu danej osoby.

Zasada upodmiotowienia będzie realizowana w projekcie poprzez ukonstytuowanie rady społecznej dzielnicy drogą naukowej identyfikacji autorytetów w ramach struktury społecznej miejsca zamieszkania odbiorców i użytkowników.

W domu społecznym, na podstawie regulaminu będą pielęgnowane normy: wzajemnego szacunku, tolerancji, wzajemnej pomocy, pracowitości, systematyczności itp. Szczegółowe rozwiązania regulaminowe pozostaną do autonomicznej decyzji rady społecznej dzielnicy oraz członków grup spotkaniowych. Przestrzeń domu społecznego gdzie panował, wydawałoby się niemożliwy do przebycia” dystans społeczny, w założeniu stanie się miejscem, z którym utożsamia się członek grupy spotkaniowej oraz członek rady dzielnicy.

W ramach domu społecznego, zostanie ukonstytuowane biura pomocy sąsiedzkiej funkcjonujące na potrzeby mieszkańców dzielnicy. Biuro gromadziłoby

²⁷ PIW EQUAL, *Praca w posagu – model wychodzenia z bezrobocia rodzinnego na wsi*, <https://www.wup.pl/pl/projekty-wlasne/zrealizowane-projekty/piw-equal-praca-w-posagu-model-wychodzenia-z-bezrobocia-rodzinnego-na-wsi/> [dostęp: 22.06.2016].

informacje o niezbędnych potrzebach w zakresie pomocy sąsiedzkiej, zarówno poprzez zbieranie informacji od mieszkańców, jak i na drodze określania priorytetów i zasad takiej pomocy przez radę społeczną. Pomoc nie powinna być zawsze bezpłatna, szczególnie jeśli dotyczyłaby pracy intensywnej fizycznie oraz wymagającej fachowych umiejętności. Biuro jest w tej perspektywie nie tylko instytucją funkcjonalną w zakresie zaspokojenia potrzeb mieszkańców, ale również instrumentem przekraczania podziałów warstwowych.

Inicjacja dobierania hipotetycznych członków grup musi zawierać w sobie element dyrektywny. Klienci pracownika socjalnego są zobowiązani ustawowo do współpracy w rozwiązywaniu ich problemów. Sugeruje się jednak jak największe złagodzenie elementu przymusu przez umieszczenie grupowej pracy w ramach autentycznego, niewymuszonego kontraktu pomiędzy pracownikiem socjalnym oraz jego klientem.

Komunikację interpersonalną w domu społecznym wyznaczać musi jego regulamin oraz umiejętności interpersonalne osób prowadzących grupy. Sugeruje się, by były to osoby z pewnym doświadczeniem w prowadzeniu grup, popartym stosownymi dokumentami opisującymi kompetencje. Osoby prowadzące grupy z czasem powinny wycofywać się, pozostawiając obszar wolności i działań szczególnie aktywnym i godnym zaufania członkom grup. Ostatecznie grupa powinna stawać się samorządnym i samodzielny podmiotem ograniczonym jedynie przez ogólne zasady funkcjonowania domu społecznego.

Model musi zakładać nieustanne działania w sferze komunikacji publicznej przez znoszenie stygmatów nakładanych na co dzień na klientów instytucji pomocy społecznej, w szczególności przez przedstawianie ich perspektywy na życie publiczne i docelowy udział członków grup spotkaniowych w tymże życiu (teatr, filharmonia, biblioteki, uczestnictwo w lokalnych referendach i wyborach do rady gminy).

Zasadniczym mankamentem instytucjonalnych rozwiązań dotyczących problemów społecznych, takich jak bezrobocie i ubóstwo, jest milczące założenie, że osoby dotknięte tymi problemami posiadają niemal wyłącznie negatywne atrybuty w ramach ich osobowościowych cech oraz relacji społecznych ich systemów naturalnego oparcia. Aby otrzymać dostęp do instytucjonalnych systemów opieki, pomocy, kompensacji, ratownictwa; osoba i jej układ musi się wykazać posiadaniem rozmaitych dysfunkcji. Owe instytucjonalne systemy za pośrednictwem dostępu do ich świadczeń kontrolują zachowania osób i układów dysfunkcyjnych. Te ostatnie w długim okresie adoptują się do takich instytucjonalnych wymogów przez nabywanie umiejętności autonomicznego reprodukcji zdołanego statusu recipienta w szczególności wtedy, kiedy codzienna rzeczywistość

zdegradowanej dzielnicy nie oferuje innej struktury szans. Powstaje zatem błędne koło, w którym status recypienta świadczeń jest reprodukowany za pośrednictwem dalszej identyfikacji *dysfunkcji*, zaś same osoby i ich układy nie podejmują działań zmierzających do zmiany istniejącego stanu rzeczy, ponieważ taka zmiana byłaby w ich sytuacji nieracjonalna.

Wyżej przedstawiony model przyjmuje odmienne założenie. Traktuje umiejętności społeczne oraz układy interpersonalne osób wykluczonych i zmarginalizowanych jako pozytywny zasób, który może posłużyć do zainicjowania zmiany społecznej. Osoby te bowiem wykształciły w długim okresie własny zestaw strategii dawania sobie rady w uwarunkowaniach deprivacji wielu potrzeb. Są na swój sposób przedsiębiorcze, pracowite i odpowiedzialne względem potrzeb własnych oraz własnego układu społecznego.

Problem polega jednak na tym, że często wykorzystują one te umiejętności do zachowań nieakceptowanych społecznie. Identyfikacja tych umiejętności, wykształcenie nowych, zachowanie szacunku do osób i rozumienie ich tożsamości, otworzenie dostępu do nowych relacji społecznych i szans, pozwalać mają na zrzucenie dotychczasowego piętna i rozwój pozytywnej, biograficznej dynamiki. Model nie rezygnuje z elementów kontroli społecznej i zapobiegania, ponieważ praktyce grup spotkaniowych powinno towarzyszyć pozytywne kwestionowanie ludzkich postaw. Celem staje się nie poszukiwanie dysfunkcji a zasobów i mocnych stron osoby i jej układu społecznego oraz formułowanie wobec niej wezwań do ich skutecznego wykorzystania. Istnienie przestrzeni społeczno-kulturowej domu społecznego, relacje przekraczające podziały warstwowe (rada dzielnicy) oraz rozwój relacji interpersonalnych i towarowo-pięniężnych prowadzi do wzrostu dynamiki indywidualnych biografii oraz układów grupowych i rodzinnych.

Bibliografia

1. Bauman Z., *Tożsamość rozmowy z Benedetto Vecchim*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
2. Bucholc M., *Dehumanizujący wymiar obcości i jej etyczna niezbędność. Na marginesie Obcego Georga Simmla*, „Etyka” 2010, t. 43.
3. Camus A., *Obcy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1985.
4. Dąbrówka A., Geller E., *Słownik antonimów 64 000 znaczeń przeciwstawnych i uzupełniających języka polskiego*, Świat Książki, Warszawa 1998.
5. Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, http://bip.wrota.lubuskie.pl/umgorzow/system/obj/7620_DIAGNOZA.pdf.

6. Gminny Program Rewitalizacji Gorzów 2025+ (projekt do konsultacji społecznych i opiniowania), http://www.gorzow.pl/system/obj/2781_Gminny_Program_Rewitalizacji.compressed.pdf.
7. Goffman E., *Piętno. Rozważania o tożsamości zranionej*, przekł. A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2005.
8. Hall E.T., *Ukryty wymiar*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978.
9. Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1980.
10. Leś E., *Działalność dobroczynna w Europie i Ameryce. Tradycje i współczesność*. Warszawa. Fundusz Współpracy, Centrum Informacji dla Organizacji Pozarządowych BORDO 1999, http://osektorze.ngo.pl/files/osektorze.ngo.pl/public/pdf/Broszura_Ewa_Les/Les_2.pdf.
11. Ozga E., *Pomoc drugiemu człowiekowi: od pomocy wzajemnej do pomocniczości, [w:] Podmiotowość w edukacji wobec odmienności kulturowych oraz społecznych różnicowań*, red. N. Starik, A. Zduniak, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2012.
12. PIW EQUAL, *Praca w posagu – model wychodzenia z bezrobocia rodzinnego na wsi*, <https://www.wup.pl/pl/projekty-wlasne/zrealizowane-projekty/piw-equal-praca-w-posagu-model-wychodzenia-z-bezrobocia-rodzinnego-na-wsi/>.
13. Polityka Społeczna Gorzowa Wielkopolskiego 2023+ (projekt do konsultacji społecznych), http://www.gorzow.pl/system/obj/1923_Polityka_Spoleczna_Gorzowa_Wielkopolskiego_2023.pdf.
14. Serwis programu Wiedza Edukacja Rozwój (opis wymogów złożonego wniosku), <https://www.power.gov.pl/nabory/41-innowacje-spoleczne-8/>.
15. Simmel G., *Socjologia*, przeł. M. Łukaszewicz, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2005.

Poverty Transmission Counteracting Model in Context of Premises of Gorzów Wielkopolski City Revitalisation

Abstract

In the article was taken up trial of answer of question: How is identifying and comprehend identity of residents from downgraded, embraced with revitalization program, neighborhoods. Furthermore the article include: description of actions (contained in strategic records) proffered by authorities of Gorzów Wielkopolski City for counteracting a poverty phenomenon and revitalizing the City, and also presentation of poverty transmission counteracting model (devised for needs of endowment innovation project application: *Disruption poverty inheritance process on downgraded grounds in frames of operational program Knowledge Education Development 2014-2020*).

Keywords: identity, alienation, social revitalisation, poverty transmission counteracting model.